

ธุง : วัฒนธรรมอีสานกับการพัฒนาจิตใจ THUNG: AN ISAN CULTURE AND MIND DEVELOPMENT

¹อำนวยพร โฮมจุมจัง และ²สมควร นามสีฐาน

¹Aumnuyporn Homchoomchung and ²Somkhuam Namseethan

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University Khon Kaen Campus, Thailand

¹Aumnuyporn@gmail.com

Received September 10, 2021; Revised November 2, 2021; Accepted December 1, 2021

บทคัดย่อ

ภาคอีสานเป็นพื้นที่ที่เป็นอารยธรรมโบราณ ประชากรที่อาศัยอยู่ส่วนมากเป็นคนไทยเชื้อสายลาวและเชื้อสายเขมร มีคตินิยมผูกแน่นอยู่กับประเพณีโบราณ มีการรักษาสืบเนื่องต่อกันมา จึงเป็นถิ่นแดนที่เต็มไปด้วยกลิ่นอายของวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานความเชื่อในเรื่องของการนับถือผี และคติทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน บุญผะเหวด หรือที่เรียกกันโดยทั่วไปว่า บุญมหาชาติ เป็นประเพณี บุญตาม ฮีตสิบสอง ของชาวอีสาน ซึ่งถือว่าเป็นงานอันศักดิ์สิทธิ์ ผู้ใดฟังเทศน์มหาชาติจบภายในวันเดียว และบำเพ็ญคุณงามความดีจะได้อันสงฆ์ไปเกิดในภพหน้า งานบุญมหาชาติเดือนสี่หรือภาษาอีสานเรียกว่าบุญผะเหวดเชื่อกันว่าเส้นไหมหรือเส้นด้ายที่นำมาทำธงไชยแม่ม่มจะชักจูงนำพาขึ้นสวรรค์ ธงไชยแม่ม่มมี 3 แบบ คือ ธงสี่เหลี่ยม หมายถึง อริยสัจสี่ ธงหกเหลี่ยม หมายถึง กษัตริย์ 6 พระองค์ ในเรื่องพระเวสสันดร ซึ่งเป็นชาดกที่จะเทศน์ในช่วงบุญผะเหวด ธงแปดเหลี่ยม หมายถึง มรรคมีองค์แปด หรือธรรมจักรแปดเหลี่ยม ซึ่งการทำธงไชยแม่ม่มนี้ได้ให้ความหมายเป็นองค์ธรรมทั้งหมดอีกด้วย

คำสำคัญ : ธุง, วัฒนธรรมอีสาน, การพัฒนาจิตใจ

¹ นิสิตปริญญาเอก หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² อาจารย์ ดร., มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

Abstract

Isan is an area with ancient civilizations. The majority of the inhabitants are Thai with Lao and Khmer descents. Their ideologies are tightly tied to ancient traditions that are continuously preserved. The land is, thus, full of aura of culture and traditions combining with beliefs in spirits together with Buddhism. Bun Phawed, commonly known as Bun Mahachat following Heet-Sib-Song (twelve customs) of Isan people is believed to be a sacred event that anyone who finishes listening the Mahachat sermon within one day and practicing virtuousness will gain blessings in the next birth. The fourth lunar month of Bun Mahachat or Bun Phawed in Isan language is believed that the silk or cotton thread used for making a Thung like spider webs will lead the believers to heaven. There are 3 styles of Thung spider webs including: a square means the Four Noble Truths; a hexagon refers to the six kings in the story of Vessantara that is the Jataka preached in the period of Bun Phawed; octagon means The Eightfold Noble Path or eight angles of the Dhamma cycle. Thung making, thus, defines all the Dhamma.

Keywords: Thung, Isan Culture, Mind Development

บทนำ

ธง เป็นสิ่งหนึ่งซึ่งสะบัดไหวในอากาศ เพื่อใช้เป็นเครื่องหมาย เครื่องแสดง เครื่องสังเกต ให้กับมนุษย์ในเผ่าชนของโลกทั้งในอดีตกาลมาจนถึงปัจจุบันอย่างต่อเนื่องมาช้านาน หน้าที่ของธงในปัจจุบันแม้จะไม่ผิดแผกแตกต่างจากเดิม แต่ก็มีพัฒนาการทั้งทางด้านรูปแบบ สีเส้นเป็นจำนวนมากหลากหลาย ตามพื้นที่ตามแต่วัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์หากแต่ ผืนธง และ เสาคง ยังคงเป็นองค์ประกอบหลักอย่างที่เคยเป็นมาแต่ในอดีต ธง ในเอกสารโบราณ คำว่า ธง (ทง/ทุง) มีปรากฏในเอกสารโบราณหลายประเภท ทั้งประเภทจารึกหินสมัยสุโขทัย สมุดข่อย และ ใบลาน โดยปรากฏทั้งในคัมภีร์พุทธศาสนา ในวรรณกรรมท้องถิ่นประเภท นิทานพื้นบ้าน ทั้งวรรณกรรม ตำนาน เช่น ตำนานอุรังคธาตุ ในวรรณกรรมประโลมโลกย์ วรรณกรรมประวัติศาสตร์ เป็นต้น เพราะหากศึกษาวิถี ชีวิตของคนทุกยุคสมัยแล้ว ธง ธง ทุง ได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิตโดยตลอด เอกสารโบราณที่ปรากฏล้วน เป็นหลักฐานที่นำมาอ้างอิงได้เชิงวิชาการว่า ธง อยู่ในวิถีของบรรพชิตและฆราวาสมาโดยตลอด ทั้งธงในฐานะ เครื่องป้องกันอันตรายบูชา เป็นเครื่องสะบัดพัดดวงวิญญูณของสัตว์ให้ออกจาก อบายภูมิ ธงในฐานะเป็นสิ่งยึด เหนี่ยวจิตใจ ธงในฐานะสะพานบุญสู่สรวงสวรรค์ ดังนั้นใน

งานบุญประเพณีแต่ละเดือนของชาวอีสานมักจะประดิษฐ์ “ตุ่ง” หรือ “ตุ้ง” หลากหลายรูปแบบ และหลากหลายสีสันทนบนผืนผ้าหรือใช้วัสดุสิ่งอื่นเพื่อสื่อความหมายระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณในงานบุญประเพณีแต่ละเดือนของชาวอีสานมักจะประดิษฐ์ “ตุ่ง” หรือ “ตุ้ง” หลากหลายรูปแบบและหลากหลายสีสันทนบนผืนผ้าหรือใช้วัสดุสิ่งอื่นเพื่อสื่อความหมายระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ตามความเชื่อที่มีมาแต่โบราณ ซึ่ง “ตุ่ง” มีความเป็นมาจากเรื่องเล่าเมื่อครั้งในอดีตว่า มีพวกละม้ายปีศาจขึ้นไปก่อวุ่นเหวตาดบนสวรรค์ จนทำให้เหล่าเทวดาตกใจกลัวเป็นอย่างมาก ทำให้เจ้าแห่งสวรรค์สร้าง “ตุ่ง” ขึ้นมา เพื่อให้เหล่าเทวดาได้มองเห็น “ตุ่ง” แล้วเกิดความกล้าหาญไม่หวาดกลัวเหล่ามารปีศาจอีกต่อไป “ตุ่ง” จึงเป็นเหมือนตัวแทนในการขับไล่มารร้ายไปจากสวรรค์นั่นเอง ทำให้ในกาลต่อมามนุษย์จึงได้ประดิษฐ์ “ตุ่ง” เพื่อเป็นสื่อกลางในการติดต่อระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ การติดต่อสื่อสารระหว่างมนุษย์กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว อีกทั้งเพื่อเป็นพุทธานุชา อีกทั้งยังเป็นปัจจัยการส่งกุศลให้แก่ตนเองในชาติหน้าจะได้เกิดบนสรวงสวรรค์ต่อไป ดังนั้นจึงนับได้ว่า “ตุ่ง” เป็นเครื่องสักการะ เพื่อใช้พิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในบุญเฉลิมฉลอง หรือขบวนแห่ต่างๆ การประดับประดาในงานพิธีต่างๆ เพื่อความสวยงามตระการตา โดยมีความแตกต่างกันตามความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของท้องถิ่น ซึ่งโดยทั่วไปตุ่งจะมีลักษณะคล้ายกับธง มีความยาวประมาณ 1-3 เมตร อาจทอด้วยผ้าฝ้ายเป็นลายขีด ลวดลายสัตว์ คน ต้นไม้ หรือพระพุทธรูป เพื่อถวายพระสงฆ์เป็นพุทธานุชา (วิทยา วุฒิไธสง, 2561:ออนไลน์)

ความหมายของตุ่งอีสาน

ตุ่ง คำว่าตุ่ง ก็คือ ตุ้ง ตุ้ง หรือ ตุ้ง นั่นเอง เป็นธงแบบห้อยยาวจากบนลงล่าง เมื่อเข้าไปในวิหาร สถานศักดิ์สิทธิ์ ก็มักจะพบเห็นตุ่งหลากหลาย “ตุ่ง” จึงนับได้ว่าเป็นเครื่องสักการะเพื่อใช้ในพิธีกรรมทางพุทธศาสนา ในบุญเฉลิมฉลอง หรือขบวนแห่ต่างๆ การประดับประดาในงานพิธีต่าง ๆ เพื่อความสวยงามตระการตา โดยมีความแตกต่างกันตามความเชื่อในการประกอบพิธีกรรมของในแต่ละท้องถิ่น โดยความหมายของ ตุ้ง ในที่นี้เป็นความหมาย ตุ้ง โดยทั่วไปและเลือกขยายความประเภทธงตามที่ปรากฏ ลักษณะเฉพาะตามแบบของอีสานเพื่อให้กระชับและสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของโครงการไว้ ดังนี้ ตุ้ง นั้น มาจากคำบาลี-สันสกฤต คือ ธช, ธวช แปลตามศัพท์ว่า “ผ้าที่สะบัดไป” หมายถึง ตุ้งทั่วไป ซึ่ง ใช้เป็นสัญลักษณ์, เครื่องหมาย, เครื่องแสดง, เครื่องสังเกต ส่วนคำว่า ตุ้ง ตามความหมายในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน กล่าวว่า ตุ้ง น. ผืนผ้าสีเหลี่ยมหรือสามเหลี่ยม โดยมากเป็นสีและบางอย่างมีลวดลายเป็นรูปต่าง ๆ ที่ทำด้วย กระดาษ และสิ่งอื่น ๆ ก็มี สำหรับ (1) ใช้เป็นเครื่องหมายบอกชาติ ตำแหน่งในราชการ โดยมีกำหนดกฎเกณฑ์ เป็นต้น เช่น ตุ้งชาติ ตุ้งแม่ทัพนายกอง (2) ใช้เป็นเครื่องหมายตามแบบสากลนิยม เช่น ตุ้งกาชาด บอกที่ตั้งกอง บรรเทาทุกข์, ตุ้งขาว บอกความจำนนขอหย่าศึกหรือยอมแพ้, ตุ้งเหลือง บอกเป็นเรือ

พยาบาลคนป่วยหรือเรือที่มี โรคติดต่ออันตราย, ธงแดง บอกเหตุอันเป็นภัย (3) ใช้เป็นเครื่องหมายเรือเดินทะเล คณะ สมาคม อาคาร การค้า และอื่น ๆ (4) ใช้เป็นอาณัติสัญญาณ (5) ใช้เป็นเครื่องตกแต่งสถานที่ในงานรื่นเริง (6) ใช้ถือเข้าขบวนแห่ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2556 : 592) สารานุกรมภาษา อีสาน-ไทย-อังกฤษ ของ ปรีชา พินทอง ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับ ธง ไว้ว่า ธง น. ธง ธงเรียก ธง ธงทำด้วยกระดาษเรียก ธงกระดาษ ที่ทำด้วยผ้าเรียก ธงผ้า ที่ทอด้วยผ้า ใช้ไม้ไผ่ สาน เรียก ธงซ่อ ที่ทำเพื่อใช้ในเวลารบ เรียก ธงชัย อย่างว่า มีทั้งธงทองพร้อมธงชัยธงกระดาษ (เวส) ธงสะอาด เหลื่อมธงเบิกไถวลม (กา) ธงหยาด เหลื่อมเหลื่อธงเงินยาง แมนกัยอสมคามเคียดชูชิงม้าง ลุงบ่วงโสมแก้วสองศรี เสียง่าย อยู่ค่า อ้างถึงท้าวที่แข็ง (ฮ่ง) (ปรีชา พินทอง, 2532 : 410)

นอกจากนี้ในวรรณกรรมอีสานหลายเรื่องยังพบคำศัพท์อื่นที่มีความหมายใกล้เคียงกับ ธง คือ ปะคือ แต่ ในสารานุกรมภาษา อีสาน-ไทย-อังกฤษ ได้ให้ความหมายว่า ร่ม, ฉัตร (ปรีชา พินทอง, 2532 : 504) ซึ่งในเชิงอรรถอธิบายคำศัพท์โบราณ ในหนังสือที่ปริวรรตวรรณกรรมหลายเล่ม ได้ให้ความหมายว่า ธง และหากเมื่อ สังเกตตามลักษณะในการแกว่งไกวเคลื่อนไหวของปะคือแล้ว น่าจะมีความหมายถึง ธง มากกว่า ดังตัวอย่างที่คัด มาแสดงจากวรรณกรรมเรื่องคัชฌานัม ที่จะกล่าวไว้ในหัวข้อ “ธง ในเอกสารโบราณ”ต่อไป จะเห็นได้ว่า ธง ในความหมายและรูปลักษณะที่คนอีสานคุ้นเคยนั้น มีลักษณะหลากหลายทั้งวัสดุ วัสดุลาย หรือแม้กระทั่งหน้าที่ความสำคัญอันเป็นวัฒนธรรมสากลของโลก ถึงแม้หากค้นหาคำศัพท์ในพจนานุกรมอีสานที่ ได้นำเสนอมานั้นแล้ว จะไม่ปรากฏคำว่า ธง ก็ตามที่หากถืออนุมานว่าใช้กันตามสมัยนิยม เพียงเพื่อให้เหมือนคล้าย กับรูปคำบาลี-สันสกฤต คือ ธช, ธวช วัฒนธรรม ธง/ธง ต่างพื้นที่แต่มีการใช้ ธง สอดคล้องกับวัฒนธรรมอีสานคือ วัฒนธรรมล้านนา เนื่องจาก มีคำเรียกขานและมีการใช้ในประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ใกล้เคียงกัน อีกทั้งสืบเนื่องจากความเข้มแข็งด้านวัฒนธรรม จนเป็นจุดขายหนึ่งด้านการท่องเที่ยวของทางภาคเหนือ จนเกิดกระบวนการรับรู้ทางวัฒนธรรมอย่างกว้างขวาง ส่งผลให้คนอีสานบางส่วนเมื่อเห็น ธง ก็มักจะเรียก ธง ตามการรับรู้ ตามนิยาม และ เป็นความรู้สึก รำลึกถึงความสำคัญของธงในทางพระพุทธศาสนา ธงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชาวพุทธมาตั้งแต่บรรพกาล ธงในพระพุทธศาสนา ปรากฏใน ธัชคสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเล่าแก่พระภิกษุทั้งหลาย ว่าเป็นถ้อยคำของพระอินทร์ตรัสปลุกใจทวยเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ในขณะที่กำลังทำสงครามกับอสูรว่า ถ้าถึงคราวเข้าที่คับขันอันตรายเกิดความสะดุ้งกลัวแล้ว ก็ให้แลดูธงประจำกอง จะทำให้หายหวาดกลัว ตามความนี้ พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า ถ้าภิกษุเกิดความสะดุ้งกลัว ก็ให้พึงระลึกถึง พระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ คือ บทสวดอิติปิโส ภควา ฯลฯ ก็จะกำจัดความหวาดกลัวให้พ้นไป (เสถียรโกเศศ, 2508 : 52) ด้วยเหตุนี้ในตำนานการสวดมนต์ ซึ่งเป็นการสวดเพื่อความเป็นสิริมงคลและป้องกันอันตราย ในเวลาทำบุญ พระสงฆ์สมัยก่อนจึงได้เลือกเอาพระสูตรและพระคาถาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยมา

สวดเป็นมนต์เรียกว่า การสวดพระปริต แปลว่า ความต้านทาน ความป้องกัน โดยมีการคัดเลือกเอาคาถาที่นับถือกัน มาปรุงเป็นบท สวดขึ้น เรียกว่า ราชปริต แบ่งออกเป็น 2 อย่าง คือ จุฬราชปริต หรือบทสวดเจ็ดตำนาน และมหाराชปริต หรือบทสวดสิบสองตำนาน โดยมีผู้กล่าวว่า ต้นเค้ามาจากประเทศศรีลังกา ทั้ง พม่า มอญ ไทย เขมร ต่างรับการสวด พระปริตนี้ มา ถ้ามีการสวดพระปริตที่ใด ที่นั้นย่อมต้องมีบาตรหรือหม้อมน้ำใส่น้ำมีเทียนจุดติดไว้ และผูก ด้าย สายสิญจน์ ลามมาให้พระสงฆ์ทั้งปวงถือในเวลาสวดพระปริตร และมีพิธีเอาเทียนจุ่มน้ำ ในหม้อมน้ำมนต์ดับไฟและ ถือเป็นน้ำที่ต้านทาน ป้องกันสิ่งชั่วร้าย บทสวดที่เกี่ยวข้องกับ ธง ในเจ็ดตำนาน หรือสิบสองตำนานชื่อว่า ธวัชค ปริต แปลว่า ว่าด้วยเศวตฉัตร ตูมเหล่านี้ทำมาจากวัสดุต่างๆ เช่น ผ้า กระดาษ ธนบัตร เป็นต้น โดยมีขนาด รูปทรงตลอดจนการตกแต่ง ต่างกันออกไปตามระดับความเชื่อ ความศรัทธาและฐานะ ทางเศรษฐกิจของผู้ถวายคติความเชื่อเกี่ยวกับการถวายตุง

ธุงอีสาน นิยมทอเป็นผืนยาวๆ มีรูปสัตว์หรือรูปภาพต่างๆ ตามความเชื่อบนผืนธุง นอกจากนั้น ยังมีการดัดแปลงวัสดุอื่นๆ มาทำเป็นธุงด้วย เช่น ไม้ไผ่ เส้นพลาสติก ริบบิ้น กก/ไผ่ ตกแต่ง ให้สวยงามด้วยลูกปัดดอกไม้พลาสติกและอื่นๆ ขนาดไม่จำกัด มีทั้งขนาดเล็ก กลาง ใหญ่ การผลิตธุงอีสานโดยทั่วไป มักผสมผสานระหว่าง หลักในความเชื่อ และหลักทางสุนทรียศาสตร์ การที่ชาวบ้านนำธุงมาถวายเป็นพุทธบูชา ทั้งที่เป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ที่ล่วงลับไปแล้วหรือเป็นการถวายเพื่อส่งกุศลผลบุญให้แก่ตนเองในชาติหน้า ก็ด้วยคติความเชื่อที่ว่าเมื่อตายไปแล้วจะพ้นจากการตกนรกโดยอาศัยเกาไชยตุงขึ้นสวรรค์ จะได้พบพระศรีอริยเมตตรัย หรือจะได้ถึงซึ่งพระนิพพาน จากความเชื่อนี้จึงมีการถวายตุงที่วัด อย่างน้อยครั้งหนึ่งในชีวิตของตนโดยหลักความเชื่อเล่ากันว่า ธุงเป็นหนึ่งในการทำบุญ จนบางคนบอกว่า ถวายอะไรก็ได้บุญเท่ากับถวายธุงให้วัด ดังนั้นจึงมักเห็นธุงมากมายภายในวัด ซึ่งความเชื่อที่เกี่ยวข้องเนื่องจากธุงของคนอีสานไม่แตกต่างกันมากนัก ทั้งนี้จากจำแนกออกเป็น 2 ด้าน คือ ด้านการถวายผ้าธุง และด้านการนำธุงมาใช้สำหรับความเชื่อเกี่ยวกับการถวายธุงให้วัดส่วนใหญ่ เชื่อว่า ได้กุศลแรง เพราะธุงถือเป็นของสูงในพิธีกรรม และมักถูกนำมาใช้ตกแต่งในงานบุญที่สำคัญเสมอ หากถวายเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้ผู้ตายเชื่อว่าบุญจะถึงและได้บุญมาก ดังนั้นผ้าธุงที่ญาติโยมนำมาถวายวัดจึงมักนิยมเขียนหรือปักชื่อทั้งญาติที่เสียชีวิตไปแล้ว และชื่อผู้อุทิศส่วนกุศลไปให้ ดังนั้น คนอีสานจึงมีความเชื่อเกี่ยวกับธุงใน 2 ลักษณะ คือ การทำบุญ เมื่อได้ทำบุญด้วยการถวายธุงแล้ว จะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต การให้ทาน เมื่อได้ให้ทานด้วยการถวายธุงแล้วจะช่วยให้วิญญาณผู้ตายหลุดพ้นจากนรกหรือวิบากกรรมความเชื่อเกี่ยวกับการนำธุงมาใช้ มีความเชื่อดังนี้ (1) การปักหรือแขวนธุงในเขตงานบุญ เป็นการบอกกล่าวหรือเป็นสัญลักษณ์ให้ผู้คน รวมทั้งสิ่งที่มองไม่เห็นได้รับรู้สถานที่แห่งนี้ กำลังมีงานบุญ บางแห่งได้เย็บกระเป๋าดัดกับตัวธุงสำหรับใส่เงิน ดอกไม้และอื่นๆ ไว้ด้วย ส่วนความเชื่อเกี่ยวกับการใส่เงินอาจมีแตกต่างกันไปบ้าง เช่น บางแห่งเชื่อว่าเป็นการส่งเงินให้คนหรือญาติที่ตายไปแล้ว บางแห่งบอกว่าให้กับเจ้ากรรมนายเวร (2) การปักหรือแขวนธุงเป็น

การป้องกันพญามารมารบกวนเขตพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อที่สืบทอดกันมา (3) การปักหรือแขวนธงเป็นการตกแต่งสถานที่งานบุญที่สำคัญที่เคยยึดถือสืบทอดกันมาจนเป็นประเพณีในงานบุญ (มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี, 2554:ออนไลน์)

คติความเชื่อเรื่อง “ทุง” หรือ “ธง” ในแง่มุม พบร่องรอยเรื่อง แฉ่งมูม แฉ่งโย ปรากฏใน “พันก่องเมือง” หรือ ตำนานสร้างโลกตามคติไทอาหม (รณิ เลิศเลื่อมใส, 2544) อธิบายถึง เกาค่า (แง่มุมทองคำ) สร้างชั้นฟ้าจำลองเมือง แฉ่งมูมยักษ์สองผิวเมียถักโยเป็นเมฆหมอกและผ้าบางๆคลุมโลก ในกาลต่อมาจึงกำเนิดพิชวิเศษ กำเนิดป่า ฝี่ สาง คน ทุงโยแง่มุมจะเกี่ยวข้องกับคติสร้างโลกและชั้นฟ้าหรือไม่ แต่ความเชื่อดังกล่าวในปัจจุบันนั้น ยังสื่อถึงการติดต่อกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดั่งงาม ดินแดนสวรรค์พบชาติที่ดีโดยวิทยา วุฒิชัยสง (2561 :ออนไลน์) ได้แบ่งประเภทของธงอีสาน 6 ประเภท คือ (1) ธงราว ทำจากผ้าหรือกระดาษอาจเป็นรูปสามเหลี่ยม สี่เหลี่ยม หรืออื่นๆ นำมาร้อยเรียงเป็นราวแขวนโยง (2) ธงไชย เป็นเครื่องหมายของชัยชนะหรือสิริมงคลทอจากเส้นด้ายหรือเส้นไหมสลัสนี้ บางครั้งใช้ไม้ไผ่คั่นนิยมใช้ลายประจำยาม ลายปราสาท ลายเครือเถา ลายสัตว์ ลายดอกไม้ (3) ธงสิบสองราศี นิยมทำด้วยกระดาษ ลักษณะของธงสิบสองราศี มีรูปนักษัตรหรือสัตว์ สิบสองราศีในผืนเดียวกัน เชื่อว่าในครอบครัวหนึ่งอาจมีสมาชิกหลายคน แต่ละคนอาจมีการเกิดในปีต่างกัน หากมีการนำไปถวายเท่ากับว่าทุกคนในครอบครัวได้รับอานิสงค์จากการทานตุงเท่าๆ กัน ถือว่าเป็นการสืบทอด ใช้เป็นตุงบูชาเจดีย์ทรายในวันสงกรานต์ (4) ธงเจดีย์ทราย ใช้ปักประดับที่เจดีย์ทราย ทำจากกระดาษสีต่างๆ ให้หลากสี ตัดฉลุด้วยรูปทรงสวยงาม เมื่อได้ตุงนำมาร้อยกับเส้นด้าย ผูกติดกับกิ่งไม้หรือกิ่งไผ่ ปักไว้ที่เจดีย์ทรายในวัด ธงตะขาบ ธงจระเข้ เป็นผ้าผืนที่มีรูปจระเข้หรือตะขาบไว้ตรงกลาง เป็นสัญลักษณ์ในงานทอดกฐิน ใช้แห่หน้าขบวนไปทอดยังวัด บนความเชื่อเกี่ยวกับจ้าวแห่งสัตว์ในท้องถื่นที่จะมาช่วยปกป้องคุ้มครอง ในงานบุญกุศลบางแห่งอาจมีรูปเสือที่เป็นเจ้าแห่งป่าร่วมด้วย (5) ธงไล่หมี เป็นงานศิลปะประดิษฐ์ที่เกิดจากการตัดกระดาษสีหรือกระดาษแก้วสีต่างๆ เมื่อใช้กรรไกรตัดสลักกันเป็นลายฟันปลา จนถึงปลายสุด แล้วคลี่ออกและจับหางจะเกิดเป็นพวงกระดาษสวยงาม นำไปผูกติดกับต้นไม้ไผ่หรือแขวนในงานพิธีต่างๆ เช่น ตกแต่งปราสาทศพ ปักเจดีย์ทราย ประดับครัวทาน และอื่นๆ (6) ธงโยแง่มุม เป็นตุงที่ทำจากเส้นด้ายจากเส้นฝ้ายหรือเส้นไหม ผูกโยงกันคล้ายโยแง่มุม นิยมใช้แขวนตกแต่งไว้หน้าพระประธาน หรือโดยรอบในงานพิธีกรรม ในการปกป้องคุ้มครองคล้ายกับตุงไชย ซึ่งเป็นที่แพร่หลายในภาคอีสาน เช่น การประดับธงโยแง่มุมของวัดไชยศรี งานบุญพะเหวดบ้านสาวะถี และการประดับในงานร่วมสมัย ซึ่งผู้เขียนได้นำเสนอเฉพาะเนื้อหาสาระเกี่ยวกับธงโยแง่มุม ซึ่งธงโยแง่มุม มีลักษณะสำคัญ คือ ทำด้วยเส้นด้ายหรือเส้นไหมผูกคล้ายโยแง่มุม ทั้งแบบสี่ด้านหรือหกด้าน ทำมาจากเส้นไหมหรือเส้นด้ายหลากหลายสีสันทัดกับไม้ไผ่เหลาแล้ว มัดและมัดจนเป็นวงรอบคล้ายโยแง่มุมที่โยงไปโยงมา เมื่อเสร็จก็นำมาร้อยเข้าเป็นสายเดียวกันหรือตามรูปแบบต่างๆ ที่ออกแบบให้สวยงาม

แล้วจึงนำไปตกแต่งมณฑลพิธีหรือพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ (ภาณุพงศ์ ธงศรี : ออนไลน์) ธงไชยเมฆมม ยังสะท้อนความเชื่อหลายอย่างด้วยกัน อาทิ แทนการเชื่อมโยงวิญญาณหลังความตาย รวมถึงเป็นกุศโลบาย หมายถึง สายใยนำสู่พระธรรม เป็นบุญเป็นกุศลให้คนที่ประดิษฐ์ธงเมฆมม ถวายเป็นพุทธบูชา ได้ยึดเกาะสายใยนี้สู่ภพแห่งพระศรีอริยเมตไตรยหรือสู่นิพพาน เป็นต้น และธงไชยเมฆมม ยังสะท้อนความเชื่อหลายอย่างด้วยกัน อาทิ แทนการเชื่อมโยงวิญญาณหลังความตาย รวมถึงเป็นกุศโลบาย หมายถึง สายใยนำสู่พระธรรม เป็นบุญเป็นกุศลให้คนที่ประดิษฐ์ธงเมฆมม ถวายเป็นพุทธบูชา ได้ยึดเกาะสายใยนี้สู่ภพแห่งพระศรีอริยเมตไตรยหรือสู่นิพพาน เป็นต้น ธงไชยเมฆมม, ธงเมฆมม หรือเรียกว่า ธง 16 ชั้นฟ้า 15 ชั้นดิน จัดเป็นเครื่องกิริยาบูชาในงานบุญเฉพาะอย่างหนึ่ง เพื่อให้ มีสิ่งของครบถ้วนอย่างละพัน ซึ่งมีที่มาจากมหาเวสสันดรชาดก ที่พระเจ้ากรุงสยชัยต้องไล่ก้นหา ซาลิ จากชูชก เป็นสิ่งของมากมายเป็นพัน ๆ ธงดังกล่าวเหล่านี้จึงจำแนกตัวเลขจากหลักธรรมหรือคติทางพุทธศาสนา สามารถแบ่งได้ดังนี้ (วิธนา วิสเพ็ญ และคณะ, 2562:31-33) (1) ธงโสฬส เป็นธงเมฆมมจำนวน 16 ชั้น แทนจำนวนสวรรค์ชั้นพรหมทั้ง 16 ชั้น (2) ธงชั้นธ 5 เป็นธงเมฆมมจำนวน 5 ชั้น แทนชั้นธ 5 (รูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ) (3) ธงสัตบุรุษ เป็นธงเมฆมมจำนวน 7 ชั้น แทนธรรมของสัตบุรุษ 7 ประการ (4) ธงไตรรัตน์ เป็นธงเมฆมมจำนวน 3 ชั้น แทนพระรัตนตรัย อันประกอบด้วยพระพุทธ พระ ธรรม และพระสงฆ์

ความสำคัญของธงในทางพระพุทธศาสนา

ธงมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชาวพุทธมาตั้งแต่บรรพกาล ธงในพระพุทธศาสนา ปรากฏใน ธชัคคสูตร ซึ่งพระพุทธเจ้าตรัสเล่าแก่พระภิกษุทั้งหลาย ว่าเป็นถ้อยคำของพระอินทร์ตรัสปลุกใจทวยเทพในสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ในขณะที่กำลังทำสงครามกับอสูรว่า ถ้าถึงคราวเข้าที่คับขันอันตรายเกิดความสะดุ้งกลัวแล้ว ก็ให้แลดูธงประจำกอง จะทำให้หายหวาดกลัว ตามความนี้ พระพุทธเจ้าตรัสต่อไปว่า ถ้าภิกษุเกิดความสะดุ้งกลัว ก็ให้พึงระลึกถึงพระพุทธคุณ พระธรรมคุณ พระสังฆคุณ คือ บทสวดอิติปิโส ภควา ฯลฯ ก็จะกำจัดความขลาดกลัวให้พ้นไป (เสถียร โกเศศ, 2508:52) ด้วยเหตุนี้ในตำนานการสวดมนต์ ซึ่งเป็นการสวดเพื่อความเป็นสิริมงคลและป้องกันอันตราย ในเวลาทำบุญ พระสงฆ์สมัยก่อนจึงได้เลือกเอาพระสูตรและพระคาถาสรรเสริญคุณพระรัตนตรัยมาสวดเป็นมนต์เรียกว่าการสวดพระปริต แปลว่า ความต้านทาน ความป้องกัน โดยมีการคัดเลือกเอาคาถาที่นับถือกัน มาปรุงเป็นบทสวดขึ้นเรียกว่าราชปริต แบ่งออกเป็น 2 อย่างคือ จุลราชปริต หรือบทสวดเจ็ดตำนาน และมหाराชปริต หรือบทสวดสิบสองตำนาน โดยมีผู้กล่าวว่า ต้นเค้ามาจากประเทศศรีลังกา ทั้ง พม่า มอญ ไทย เขมร ต่างรับการสวดพระปริตนี้มา ถ้ามีการสวดพระปริตที่ใด ที่นั้นย่อมต้องมีบาตรหรือหม้อมน้ำใส่น้ำมีเทียนจุดติดไว้ และผูกด้วยสายสิญจน์ ลามมาให้พระสงฆ์ทั้งปวงถือในเวลาสวดพระปริตรและมีพิธีเอาเทียนจุ่มน้ำในหม้อมน้ำมนต์ดับไฟและถือเป็นน้ำที่ต้านทาน ป้องกันสิ่ง

ชั่วร้าย บทสวดที่เกี่ยวข้องกับ ธง ในเจ็ดตำนานหรือสิบสองตำนานชื่อว่า ธชัคคปริต แปลว่า ว่าด้วยเคารพธง ในตำนานหรือปริตทั้ง 7 ประกอบด้วย(เสถียรโกเศศ, 2508:48-49) (1) มงคลสูตร ว่าด้วยสิ่งที่เป็นมงคล (2) รัตนสูตร ว่าด้วยแก้วรัตนะ 3 ประการ คือพระรัตนตรัย (3) กรณียเมตตสูตร ว่าด้วยเรื่องหน้าที่เกี่ยวกับจริยเมตตดา (4) ชันธปริต ว่าด้วยขันธ 5 (5) โมรปริต ว่าด้วยมนต์ของนกยูง (6) ธชัคคปริต ว่าด้วยเคารพธง (7) อาฏานาฏิยปริต ว่าด้วยเมืองอาฏานาฏิยนคร จากเนื้อความข้างต้นจะเห็นว่า ในทางพระพุทธศาสนา มีการใช้ธงทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรม คือ เป็นผ้าที่สะบัดไป ใช้เป็น สัญลักษณ์, เครื่องหมาย, เครื่องแสดง, เครื่องสังเกต ตามนियาม และ เป็นความรู้สึกรำลึกถึงคุณพระพุท พระธรรม พระสงฆ์ คือ สอนให้ยึดเหนี่ยวเป้าหมายคือ ความกตัญญูรู้คุณ อันจะสร้างอานิสงส์สูงยิ่งแก่ผู้ปฏิบัติ นั่นเอง

วัฒนธรรมและความเชื่อของคนอีสานที่เกี่ยวข้องกับธง

ภาคอีสานหรือภาคตะวันออกเฉียงเหนือของไทย มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบสูง อาณาเขตด้านเหนือและตะวันออก มีแม่น้ำโขงเป็นแนวกันอาณาเขต ด้านใต้จรดเขตชายแดนกัมพูชา ส่วนทางด้านตะวันตกมีเทือกเขาเพชรบูรณ์ และเทือกเขาตองพญาเย็นกั้นแยกจากอาณาเขตภาคกลางและภาคเหนือ ยอดเขาที่สูงที่สุดของอีสานคือ ยอดเขาภูกระดึง ซึ่งเป็นพื้นที่ที่เป็นอารยธรรมโบราณ ประชากรที่อาศัยอยู่ส่วนมากเป็นคนไทยเชื้อสายลาวและเชื้อสายเขมร มีคตินิยมผูกแน่นอยู่กับ ประเพณีโบราณมีการรักษา สืบเนื่องต่อกันมา จึงเป็นถิ่นแดนที่เต็มไปด้วยกลิ่นอายของวัฒนธรรมประเพณีที่ผสมผสานความเชื่อถือในเรื่องของการนับถือผี และคติทางพระพุทธศาสนาเข้าด้วยกัน

การทอผ้าเป็นศิลปะและวัฒนธรรมของภาคอีสานที่สำคัญ โดยมีการสืบทอดการทอผ้าต่อกันมาไม่ขาดสาย ชนิดของผ้าเป็นประเภทผ้าไหมและผ้าฝ้าย เช่น ผ้าไหมมัดหมี่, (หมายเหตุ คำว่า มัดหมี่ คือกรรมวิธีทอผ้า ชนิดหนึ่ง โดยวิธีการมัดเส้นด้ายก่อนนำมาย้อมสีเพื่อนำไปทอเป็นผ้าต่อไป)ชาวอีสานถือว่าการทอผ้าเป็นกิจกรรมยามว่างหลังจากฤดูการทำนาหรือว่างจากงานประจำอื่นๆ ได้หมู่บ้านแต่ละบ้านจะกางหูกทอผ้ากันแทบทุกครัวเรือนโดยผู้หญิง ในวัยต่างๆ จะสืบทอดกันมาผ่านการจดจำและปฏิบัติจากวัยเด็กทั้งลวดลายสีสันทน การย้อมและการ ทอ ผ้าที่ทอด้วยมือจะนำไปใช้ตัดเย็บทำเป็นเครื่องนุ่งห่ม หมอน ที่นอน ผ้าห่ม และการทอผ้ายังเป็นการ เตรียมผ้าสำหรับการออกเรือนสำหรับหญิงสาวทั้งการเตรียมสำหรับตนเองและเจ้าบ่าว ทั้งยังเป็นการวัด ถึงความเป็นกุลสตรีเป็นแม่เห้แม่เรือนของหญิงชาวอีสานอีกด้วย ผ้าที่ทอขึ้นจำแนกออกเป็น 2 ชนิด คือ (1) ผ้าทอสำหรับใช้ในชีวิตรประจำวัน จะเป็นผ้าพื้นไม่มีลวดลายเพราะต้องการความทนทานจึงทอด้วย ฝ้ายย้อมสีตามต้องการ (2) ผ้าทอสำหรับโอกาสพิเศษ เช่น ใช้ในงานบุญประเพณีต่างๆ งานแต่งงาน งานพอรำผ้าที่ทอจึงมัก มีลวดลายที่สวยงามวิจิตรพิสดารมีหลากหลายสีสันทน ประเพณีที่คู่กัน

มากับการทอผ้าคือการลงช่วง โดยบรรดาสาว ๆ ในหมู่บ้านจะพากันมารวมกลุ่มก่อกองไฟ บ้างก็สาวไหม บ้างก็ปั่นฝ้าย กรอฝ้าย ฝ้ายชายก็ถือโอกาสมาเกี่ยวพาราสีและนั่งคุยเป็นเพื่อน บางครั้งก็มีการนำดนตรีพื้นบ้านอย่างพิณ แคน โหวต มาบรรเลงจ่ายผญาโต้ตอบกันเนื่องจาก อีสานมีชนอยู่หลายกลุ่มวัฒนธรรม คนอีสานนิยมทอธุงถวายเป็นเครื่องบูชาและอุทิศถวายมา ช้านาน ด้วยความเชื่อที่ว่า การถวายธุงนั้น เป็นการสร้างกุศลให้แก่ตนเอง และยังได้อุทิศกุศล ผลบุญให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่า คนอีสานมีความเชื่อเกี่ยวกับธุงใน 2 ลักษณะ (ประทับใจ สิกขา, 2555:1-2) คือ (1) การทำบุญ เมื่อได้ทำบุญด้วยการถวายธุงแล้ว จะอยู่เย็นเป็นสุข เป็นสิริมงคลแก่ชีวิต (2) การให้ทาน เมื่อได้ให้ทานด้วยการถวายธุงแล้ว จะช่วยให้วิญญาณผู้ตายหลุดพ้นจากนรกหรือวิบากกรรม ซึ่งความเชื่อเกี่ยวกับธุง เป็นความเชื่อ ส่วนบุคคลอาจไม่เหมือนกัน เช่นเชื่อว่า ธุง เป็นสัญลักษณ์ว่า มีการทำบุญเป็นการบอกกล่าว บวงสรวงเทพยดา เชื่อว่า ธุง เป็นเครื่องหมายชัยชนะ เมื่อเวลามีการจัดงานบุญ พญามารจะไม่มารบกวน เชื่อว่า ธุง ใช้ป้องกันมารผจญ หรือสิ่งไม่ดีสิ่งที่ไม่ดีที่มองเห็น วิญญาณต่างๆ ที่จะมารบกวนงานบุญหากเห็นธุงแล้วจะถอยออกไปเชื่อว่า ถ้ายกธุงขึ้นแล้วจะชนะมาร พญามารจะไม่มาเข้าใกล้ มารมาผจญเมื่อเวลาจัดงาน (เมาเหล้า มีเรื่องมีราว) ใส่เงินเพื่อความเจริญรุ่งเรืองเป็นการทำบุญ เกิดชาติใด หากเกิดเป็นผู้หญิงขอให้มีรูปงาม ชายาวสะอาด เหมือนธุง หากเกิดเป็นชาย ขอให้มีรูปร่างหุ่นดี สูงโปร่ง เชื่อว่า การถวายธุง เป็นการสร้างบุญ กุศล เมื่อถวายธุงแล้วจะได้บุญ จะได้เกาะชายผ้าธุงขึ้นสวรรค์ และอุทิศกุศลผลบุญให้กับผู้ที่ ล่วงลับไปแล้วเชื่อว่า ถวายธุงแล้วจะได้บุญ โดยการนำข้าวต้ม เงิน แขนงทางธุงคนตายแขวน ทางธุงขึ้นสวรรค์เชื่อว่า ทานธุงในชาตินี้ เพื่ออานิสงส์ในชาติหน้า เช่น ถ้าชาตินี้รูปร่างไม่สูง ชาติหน้าจะได้สูง เชื่อว่า ถวายธุงทุกเดือนเมษายนช่วงสงกรานต์จะได้บุญ ได้ความงาม ความ ร่มเย็นเป็นสุข

ธวัช ปุณโณทก (2542 : 1869-1871) ได้อธิบายการใช้ธุงประดับในพิธีต่างๆ สรุปได้ ว่า ธุงนั้นใช้ทั้งงานมงคลและงานอวมงคล แต่งานอวมงคลใช้ไม่มากนัก ส่วนใช้งานมงคลและ ที่เด่นชัดที่สุดจะขาดเสียมิได้ คือ งานบุญพระเวสส์ (บุญผะเหวด) หรืองานเทศน์มหาชาติทุ่ง พระเวสส์ (ธงบุญมหาชาติ) ทุ่งพระเวสส์ คือทุ่งที่ปักบริเวณที่มีงานบุญพระเวสส์ 4 มุมหรือ อาจทั้ง 8 ทิศ เพื่อแสดงขอบเขตของพิธีกรรม และยังเป็นเครื่องหมายแสดงว่าวัดนี้กำลังมี งานบุญพระเวสส์ (เทศน์มหาชาติ) อีกด้วย ทุ่งพระเวสส์นี้จะปักอยู่นอกอาคารศาลาโรงธรรม หรือศาลาการเปรียญที่ใช้เป็นสถานที่เทศน์มหาชาติ ใช้ไม้ไผ่ขนาดเล็ก (ไม้รวก) ทั้งต้นเป็นเสา ทุ่ง โดยเหลือกิ่งก้าน และใบไผ่ส่วนที่อยู่ปลายยอดไม้รวก เพื่อความสวยงามและใช้ทุ่ง พระเวสส์ห้อยอยู่ที่เสาไม้รวกนี้ทั้ง 4 หรือ 8 ทุ่ง เนื่องจากความเชื่อที่ว่าทุ่งชนิดนี้กระทำขึ้น เพื่อเป็นพุทธบูชาองค์พระราชา พระมหากษัตริย์ แม่ทัพเวลาออกรบทัพจักศึก ปราบอริราช ศัตรู นอกจากนำพระพุทธรูปอันเป็นอุเทสิกเจดีย์ คือสิ่งที่ระลึกถึงคุณงามความดีของพระ พุทธองค์ เอาไปประดิษฐานไว้แห่ข้าง-สัปคับข้าง เพื่อเป็นขวัญและกำลังใจ เพื่อความ สวัสดิ์และความมีโชคชัยแล้ว ยังนำทุ่งชนิดนี้ไปด้วย จึงเรียกทุ่งชนิดนี้ว่า ทุ่งชัย ทุ่งพระเวสส์

กว้างประมาณ 1 ฟุต ยาว 2-3 เมตร ส่วนชายด้านล่างอาจจะใช้ดอกไม้ประดับชายทุ่งเพื่อความสวยงาม หรืออาจจะใช้ดอกไม้สี (กระดาสี ผ้าสี)ประดับก็มีผ้าที่ใช้ทำทุ่งพระเวสส์นี้ ทอเพื่อใช้เป็นทุ่งพระเวสส์โดยเฉพาะ นั่นคือจะทอเป็นผ้าตาห่างๆ เหมือนกับผ้ามุ้งโดยร้อย ด้ายเส้นยืน ที่เรียกว่า “ด้ายเครือ” ห่างกว่าทอผ้าทั่วไป ส่วนด้ายเส้นพุ่งจะทอไม่แน่น คือให้ เส้นด้ายห่างเหมือนต้ามุ้ง วิธีทอผ้าทุ่งพระเวสส์ จะต้องวางลวดลายไปพร้อมกับการทอด้วย นั่นคือส่วนใดที่จะใช้เส้นด้าย ส่วนใดที่จะใช้ตอก (ดอกไม้ไม้บางๆ กว้างประมาณ 1 เซนติเมตร ยาวเท่ากับส่วนกว้างของผ้า) การที่ใช้ตอกเป็นเส้นด้ายนี้เพื่อทำลวดลายเป็นห้องๆ และเป็นรูปสัตว์ (ปลาตะเพียน ช้าง) รูปลายเรขาคณิต ฯลฯ โดยใช้ดอกไม้ไม้เป็นลวดลาย สลับกับด้ายเส้นพุ่ง ส่วนแนวการปฏิบัติสำหรับการใช้ธง โดยธง ถือเป็นสัญลักษณ์งานบุญ ประเพณีหายกขึ้นแสดงถึงศรัทธาทำบุญ ประกาศให้เทวดาอารักษ์ทั้งหลายได้รับรู้ สมัยก่อน ใช้การจุดพลุให้สว่างคนอีสานนิยมใช้ธงในงานบุญผะเหวด บุญกฐิน บุญอัฐละ (แจกข้าว) ผ้าป่า งานบวช บุญสงกรานต์ ปีใหม่ ใช้ประดับวัด ฯลฯ การใช้ธงไม่เหมือนกัน บางแห่งใช้ เฉพาะในงานบุญผะเหวดเท่านั้น งานอื่นๆ ไม่ใช้ แต่บางแห่งใช้ทุกงาน เพื่อให้รู้ว่ามี การจัด งานบุญประเพณีจำนวนที่ใช้ก็ไม่เหมือนกัน เช่น บางแห่งใช้ 4 ผืนเท่านั้น บางแห่งใช้ 8 ผืน หรือ บางแห่งใช้ไม่จำกัดจำนวน จะเท่าไรก็ได้ ส่วนการถวายธง จะถวายเมื่อไรก็ได้ เช่น บุญกฐิน บุญแจกข้าว (เดือน 3-4) ชาวบ้านจะทอธงถวาย ปักไว้ 3 คั่นจึงจะเก็บ แล้วถวายวัด เมื่อมีงานบุญผะเหวดก็จะนำธงมาปักอีกครั้ง หรือเมื่อมีงานบุญวัดต่างๆ ก็จะนำมาประดับ ตกแต่ง ซึ่งคนอีสานใช้ธงเนื่องในงานบุญผะเหวด เทศน์มหาชาติปัก/แขวนธง เพื่อให้เพชฌาณ รับรู้ว่า บ้านนี้ เมืองนี้การทำบุญมหาชาติใช้ธงเนื่องในงานบุญมหาชาติ บางพื้นที่ในภาคอีสาน นอกจากงานบุญมหาชาติแล้วยังใช้ในงานบุญกฐินบุญข้าวจี บุญอัฐละ หรือ บุญ แจก ข้าว โดยธงชัย หรือ ธงผะเหวด เป็นธงที่ใช้ในงานบุญผะเหวดเทศน์มหาชาติ ใช้ 8 หาง ปัก 8 ทิศ ได้แก่ บุรพา อากเนย์ ทักษิณ หรดี ปัจฉิม พายัพ อุตฺร และอีสาน บริเวณรอบนอกศาลาการเปรียญ หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรม บางครั้งใช้ในงานบุญกฐิน บุญอัฐละ เป็นงานที่ ชาวบ้านทำด้วยศรัทธาทอขึ้นมาเอง เพื่อถวายวัดเป็นพุทธบูชางานบุญผะเหวด เป็นงานบุญ ประเพณีตามคติความเชื่อของชาวอีสาน กำหนดจัดงานในช่วงเดือนสี่ ซึ่งชาวพุทธได้ปฏิบัติ สืบทอดกันมาหลายชั่วอายุคน เป็นการนำเอาพุทธชาดกชาติสุดท้ายของพระพุทธเจ้า ก่อนที่ จะมาเกิดเป็นเจ้าชายสิทธัตถะและออกบวชจนสำเร็จอรหันต์เป็นพระพุทธเจ้าในเวลาต่อมา ใครที่มีโอกาสได้ฟังเทศน์มหาชาติในงานประเพณีจนจบตลอดทั้งเรื่องภายใน 1 วัน ในชาติ หน้าจะได้ไปเกิดในโลกของพระศรีอริยเมตไตรย ซึ่งจะมีแต่ความสุขความสมบูรณ์ จึงทำให้ ผู้คนมีใจกุศลที่จะบริจาคทานเป็นที่ตั้ง

ภาคอีสานในอดีต จนถึงปัจจุบันนั้น ธง หรือ ธง มีบทบาทในวิถีวัฒนธรรมเป็นอย่างมาก นอกจากพบในประเพณีพิธีกรรมแล้ว ยังพบธงอยู่ในวรรณกรรมต่างๆทั้ง ประเพณีทาน วรรณกรรมตำนาน วรรณกรรมคำสอนที่จารในเอกสารโบราณเป็นจำนวนมาก เช่น ท้าวสุ่งขุน

เจื่อง คัชชนาม อรัังคธาตุ ปุสสอนหลาน ธรรมดาสอนโลก เป็นต้น มักปรากฏในฉากขบวนแห่ ฉากการสู้รบ และมีบางคำศัพท์เกี่ยวกับธงได้สูญหายไปเช่น ประคือ อันหมายถึงธงประเภทหนึ่ง ยังมีวรรณกรรมอีกประเภทหนึ่ง คือ สลอลอานิสงส์ได้กล่าวถึงที่มาของธงในพุทธศาสนา ประเภทของธง การใช้ในลักษณะต่างและอานิสงส์ของการถวายธง โดยเขียนตามชนบภาษาถิ่นคือ ใช้ท แทน ธ เช่น ทุงกระดาซ, ทุงซาซ, ทุงไซ, ทุงทอง, ทุงเผิง, ทุงฝ้าย, ทุงเหล็ก เป็นต้น โดยคนอีสานมักจะจารทั้งตัวอักษรธรรม และไทยน้อย ด้วย ท ผสมสระ อุและมิ ง เป็นตัวสะกด (วิณา วิสเพัญ และคณะ, 2562:1) คนอีสานมักจะจารทั้งตัวอักษรธรรม และไทยน้อย ด้วย ท ผสมสระ อุ และมิ ง เป็นตัวสะกด ซึ่งตรงกับรูปตัวอักษรธรรมล้านนาที่เขียน ทุง แต่ออกเสียงว่า ตุง ผู้คนสมัยใหม่จึงรับรู้แล้วว่า ทุง นั้นเป็นคำเก่าโบราณ ก็คือ ธซ, ธวซ ในภาษาบาลี-สันสกฤต และ ธง ในภาษาไทยสมัยปัจจุบันด้วยความคุ้นชิน การพลิกแพลงทางภาษาและความรู้มรดกด้านตัวอักษร จึงไม่เกินความสามารถที่จะบัญญัติศัพท์ใหม่ว่า ธง ขึ้นได้เป็นเพราะสามารถเขียน-อ่าน ได้โดยไม่ละทิ้งความหมายเดิม ซึ่งถือเป็นศัพท์ประชานิยมที่ผู้คนอีสานปัจจุบันเขียนอย่างสนิทใจกันได้เป็นอย่างดี ในปัจจุบัน ธงอีสานมีหลายบทบาท เช่นเดียวกับท้องถิ่นต่างๆ ที่มีบทบาทใหม่อย่างโดดเด่นมากในปัจจุบัน คือ การใช้เป็นเครื่องประดับตกแต่งสถานที่ท่องเที่ยวในงานบุญประเพณีต่างๆ เช่น งานเทศกาลมาฆบูชา “มาฆ ปูรมีทวารวดีมิ่งหล้า” เมืองฟ้าแดดสงยาง ณ พระธาตุยาคู ตำบลหนองแปน อำเภอกมลาไสย จังหวัดกาฬสินธุ์, งานวิสาขบูชา ณ ประเพณีสงกรานต์พระธาตุยาคู เป็นต้น เพื่อดึงดูดสายตาและสร้างความบันเทิงใจให้แก่ นักท่องเที่ยว ควบคู่ไปกับการใช้ธงเป็นเครื่องแสดงถึงความเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ด้วย

บทสรุป

ธงอีสานไม่ใช่แค่เครื่องประดับที่ใช้ในงานประเพณี ที่ตกแต่งให้ดูสวยงามเพียงเท่านั้น แต่ยังมีแนวคิด และกุศโลบายที่แยบยล ที่ทำให้ผู้ที่มาร่วมทำธง และมาร่วมงานพิธีอันศักดิ์สิทธิ์ ได้รับรู้ในคำสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงเผยแผ่หลักธรรมคำสอนไว้ในรูปทรงและสีสันทที่อยู่ในธง การร้อยเรียงของเส้นไหม เส้นด้าย ล้วนมีกุศโลบายคำสอนที่แฝงอยู่เป็นจำนวนมาก ตามลักษณะของรูปทรงเปรียบได้กับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธองค์ “มรรค” คือแนวทางในการปฏิบัติ หรือแนวทางการ ดำเนินชีวิต อันจะนำไปสู่ทางแห่งความพ้นทุกข์ ความดับทุกข์ลักษณะองค์อริยมรรค 8 เป็น หลักการดำเนินชีวิตตามทางสายกลาง คือ เป็นจริยธรรมอันประเสริฐ ย่อได้ 3 ส่วน คือ ศีล สมาธิ ปัญญา ศีล เป็นการพัฒนาความประพฤติให้ตั้งอยู่ในระเบียบวินัย ไม่เบียดเบียนหรือก่อให้เกิดความเดือดร้อนเสียหาย อยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ด้วยดีซึ่งจะทำให้ตนเองและสังคมอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข สมาธิ เป็นการฝึกอบรมจิตใจให้สงบ มีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์ ปัญญา เป็นการฝึกอบรมให้รู้เข้าใจสิ่งทั้งหลายตามเป็นจริง เกิดความรู้แจ้งตามความเป็นจริง (รู้ถึงอนิจจัง-ความไม่เที่ยง ทุกขัง-สภาวะที่ทนยาก

อนัตตา-ความไม่ใช่ตัวตนอยู่นอกเหนือการบังคับบัญชา) ซึ่งสอดคล้องกับความเชื่อของคนอีสานเกี่ยวกับธุง โดยเชื่อว่าธุงไยแมงมุมสี่เหลี่ยม เปรียบได้ดังคำสอนของพระพุทธองค์ในเรื่องอริยสัจสี่ จึงเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา หรือการลงมือปฏิบัติเพื่อให้พ้นจากทุกข์ ส่วนธุงหกเหลี่ยมเปรียบได้ดัง กษัตริย์หกพระองค์(ในเรื่องพระเวสสันดรชาดก) และธุงแปดเหลี่ยม เปรียบดัง มรรคแปดคือหนทางสู่การดับทุกข์มืองค์แปด พุทธศาสนา ถือว่า ที่มาของความทุกข์หรือความทุกข์ของชีวิต ก็คือ ตัวชีวิต นั่นเอง ไม่ใช่มาจากการกำหนด หรือการบันดาลจากสิ่งภายนอกใดๆ เพราะชีวิตมีลักษณะของทุกข์ติดมาตั้งแต่เกิดแล้ว ฉะนั้น ถ้าไม่รู้จักบริหารชีวิตให้ดี ไม่รู้จักวิธีแก้ทุกข์อย่างถูกต้องแล้ว ชีวิตก็จะมีทุกข์มากยิ่งขึ้น แต่ ถ้ารู้จักบริหารชีวิตให้ดี รู้จักวิธีแก้ทุกข์อย่างถูกต้อง ก็สามารถมีชีวิตอยู่อย่างมีทุกข์น้อยลง จนถึงไม่มีทุกข์เลยก็ได้

เอกสารอ้างอิง

- ธวัช ปุณโณทก. (2542). *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคอีสาน เล่ม 6 : เทศกาลบาล, ข้าหลวง-น้ำศักดิ์สิทธิ์ในภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- ประทับใจ สิกขา. (2555). *ธุงอีสาน*. อุบลราชธานี : ศิริธรรมออฟเซ็ท,
- ปรีชา พิณทอง.(2532).*สารานุกรมภาษาอีสาน-ไทย-อังกฤษ*. อุบลราชธานี :โรงพิมพ์ศิริธรรม
 ภาณุพงศ์ ธงศรี. “ธุงไยแมงมุม” สัญลักษณ์ความเชื่อเรื่องโชคกลางของคนอีสาน.สืบค้นจาก
<https://theisaanrecord.co/2019/04/02/isaan-believe-culture/>วันที่ 12
 ตุลาคม 2563
- มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.(2554).*บันทึก ศึกษา ธุงอีสาน*. สืบค้นจาก
<http://www.esanpedia.oar.ubu.ac.th/ubu-art-culture/> วันที่ 12 ตุลาคม
 2563
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2556). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554 เฉลิมพระเกียรติ
 พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เนื่องในโอกาสพระราชพิธีมหามงคลเฉลิมพระ
 ชนมพรรษา 7 รอบ 5 ธันวาคม 2554*. กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน.
- วิทยา วุฒิไธสง. (2561). ดุง. สืบค้นจาก <http://cac.kku.ac.th> วันที่ 12 ตุลาคม 2563
- วิณา วิสเพ็ญ และคณะ.*เอกสารประกอบการเสวนาวิชาการ เรื่อง “ธุงพะเหวดอีสาน :
 พุทธศิลป์แห่งพลังศรัทธา”* วันพุธที่ 31 กรกฎาคม 2562 สถาบันวิจัยศิลปะและ
 วัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
- เสถียรโกเศศ. (2508). *ประเพณีเบ็ดเตล็ด*. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักวิจัยแห่ง
 ประเทศไทย.